

Heidrun Pirchner (str. 216-222)

Učitelky a učitelé proti atomovým elektrárnám

***Kdo se nebrání, nežije, jak by mohl –
Přísun informací a záblesk poznání***

V roce 1975 jsem vedle práce na škole ještě měla složit zkoušky na Vídeňské univerzitě.

Musela jsem se tu na chodbě zastavit před největší posluchárnou u informačního stánku studentů biologie, protože jsem prostě nemohla téma minout jen tak:

téměř dokončená atomová elektrárna ve Zwentendorfu, vzdálená 30 km od Vídně a její uvedení do provozu v dohledné době.

Zapojila jsem se do hovoru a naslouchala, čas se zastavil, všechno ostatní mohlo počkat. Mé srdce a mozek zachvátil zdravý šok nejen z atomové energie, ale také ze mne samé – proč jsem dosud ještě nikdy skutečně nevšimla existenci a blízkost hrozby, navzdory svému tak zvanému politickému uvědomění, na které jsem byla tak hrdá?

Sbalila jsem letáky a brožury a hned jsem se doma dala do čtení. Ležela tu přede mnou původní forma později oranžové brožury, kterou jsme potom roky používali jako jádro svých informačních kampaní.

Člověk získal poznatky počínaje technikou jaderné elektrárny, těžbou uranu, obohacování a výrobou palivových tyčí přes nebezpečí „normálního provozu“ až po neexistující konečné uložení, tedy poznatky o celém koloběhu paliva.

Byla jsem ráda za toto osvětlení a skupině biologů vděčná. Bylo to jisté: Zde chci spolupracovat a něco udělat proti chybnému politickému rozhodnutí.

Heidrun Pirchner (S. 216-222)

LehrerInnen gegen Atomkraftwerke

***Wer sich nicht wehrt, lebt verkehrt –
Informationsschub und Erkenntnisblitz***

1975 hatte ich neben der Arbeit an der Schule noch Prüfungen an der Universität Wien abzulegen. Da musste ich auf dem Gang vor dem Auditorium Maximum an einem Informationsstand von Biologie-StudentInnen innehalten, weil ich an dem Thema einfach nicht vorbei konnte: das fast fertig gestellte Atomkraftwerk (AKW) in Zwentendorf, 30 Kilometer entfernt von Wien und seine in absehbarer Zeit geplante Inbetriebnahme.

Ich ließ mich aufs Gespräch und Zuhören ein, die Zeit stand still, alles andere konnte warten. Ein gesunder Schock fuhr mir in Herz und Hirn, nicht nur über Atomenergie, sondern auch für mich selbst – warum habe ich die Existenz und Nähe der Bedrohung bisher noch nie wirklich registriert, trotz meines so genannten politischen Bewusstseins, auf das ich doch so stolz war?

Ich packte Flugblätter und Broschüren ein und machte ich zu Hause sofort an die Lektüre. Da lag sie vor mir, die Urform der später orangefarbenen Broschüre, die wir dann jahrelang als Kernstück unserer Informationskampagnen verwendeten.

Von Kraftwerkstechnik, Uranabbau, Anreicherung und Brennstofffabrikation über Gefahren des „Normalbetriebes“ bis zur nicht vorhandenen Endlagerung, also über den gesamten Brennstoffkreislauf erhielt man Kenntnis.

Ich war froh über diese Erleuchtung und der BiologInnen-Gruppe dankbar. Es stand fest: Hier will ich mitarbeiten und etwas tun

Jako mně, muselo to dojít i mnohým ostatním, takže po celém Rakousku brzo vznikaly skupiny aktivistů. Duch doby 70. let a pohled do Německa, Švýcarska, Dánska a Vorarlbersku – tam již delší dobu byla skupina, která se vzbouřila proti atomové elektrárně ve Švýcarsku – dodávaly odvahu.

Akce občanských iniciativ proti již zprovozněným nebo plánovaným atomovým elektrárnám působily jako vzor.

Občanská iniciativa – charismatický pojem

Mnoho aktivistů z „hnutí zdola“ (grassroots-activists) 70. let mělo nosné ideály a myšlenky hnutí přicházející z roku 68, hnutí kritizující autority jako ideový vzor: spojit se s ostatními do skupin a zabývat se tématy, která nejsou v médiích, vzdělávacích zařízeních a politice dostatečně prezentována nebo je o nich pojednáváno nekriticky, potom sami vykonávat informační práci a pokusit se ovlivňovat politiku.

Doplňný koncept základního demokratického principu se šířil na základě kritiky cílené na nedostatečné možnosti občanů spolurozhodovat. Prolomit autoritářské struktury!

Z mnoha pracovních skupin vznikalo ženské hnutí, hnutí podporující třetí svět (Dritte-Welt-Bewegung), alternativní a ekologické hnutí a také hnutí proti atomovým elektrárnám.

Ve vzájemném působení s politickými institucemi a médii vyrostlo klima živé (a ostré) veřejné diskuse, o němž se člověku může dnes jen zdát. Kdo chce něco změnit nebo ovlivnit, musí se organizovat, tato stále se potvrzující moudrost vedla ke vzniku občanských iniciativ.

gegen eine politische Fehlentscheidung. So wie mir muss es vielen ergangen sein, sodass bald in ganz Österreich AktivistInnen-Gruppen entstanden. Der Zeitgeist der 1970er-Jahre und der Blick nach Deutschland, in die Schweiz, nach Dänemark, und nach Vorarlberg – dort gab es schon längst eine Gruppe, die gegen ein Schweizer Atomkraftwerk Sturm lief – machten Mut. Die Aktionen von Bürgerinitiativen gegen bereits in Betrieb befindliche oder geplante Kernkraftwerke wirkten vorbildhaft.

Bürgerinitiative – ein Begriff mit Ausstrahlung

Viele Basisaktivisten der 1970er-Jahre hatten tragende Ideale und Ideen der 68er Bewegung, der antiautoritären Bewegung als Leitbilder: sich selbst mit anderen in Gruppen zusammentun und mit Themen beschäftigen, die in Medien, Bildungseinrichtungen und Politik nicht genügend präsent sind oder unkritisch behandelt werden, sodann selbst Informationsarbeit betreiben und versuchen, auf die Politik Einfluss zu nehmen. Ein erweiterter, grundlegender Demokratiebegriff wurde verbreitet auf Grund der Kritik an mangelnder Mitbestimmungsmöglichkeit der BürgerInnen. Autoritäre Strukturen durchbrechen! So entstanden aus vielen Arbeitsgemeinschaften die Frauenbewegung, die Dritte-Welt-Bewegung die Alternativ- und Ökologie-Bewegung und auch die Anti-AKW-Bewegung.

In Wechselwirkung mit den politischen Institutionen und Medien wuchs ein Klima lebendiger (auch scharfer) öffentlicher Diskussion, von dem man heute nur träumen kann. Wer etwas verändern und bewirken will, muss sich organisieren, diese wieder entdeckte Binsenweisheit führte zu Bürgerinitiativen.

To nové této organizační formy pramenilo z poznání, že konkrétních cílů je dosaženo jen tehdy, když lidé různých světových názorů bojují společně.

Stranická orientace byla pokládána – jak je patrné z mnoha každodenních politických rozhodnutí – za omezení tvorby názoru a svobody jednání.

První vídeňské pracovní skupiny proti atomovým elektrárnám si vyměňovaly zkušenosti ze svých aktivit na společných shromážděních, brzy vznikla síť okresních skupin, kromě toho skupina matek a učitelů a učitelek, která se chtěla obracet na zvláštní cílové skupiny.

Všechny nakonec našly svou platformu ve „Vídeňské organizaci proti atomovým elektrárnám“ (WOGA) a tato organizace se stala členem brzo založené „Iniciativy rakouských odpůrců atomových elektráren“ (IÖAG).

Tato celorakouská zastřešující organizace fungovala prostřednictvím konferencí delegátů (podle dohodnutého klíče pro delegované), aby byla zajištěna transparentnost při usneseních a aby se zabránilo jednostranným vlivům.

IÖAG byla zodpovědná za celorakouské aktivity (manifestace, demonstrace, sbírání podpisů, delegace k politikům...), které byly všemi podporovány.

A bylo to jednoduše skvělé, jak zodpovědní koordinovali práci a velké akce po celém Rakousku! Noviny organizace IÖAG („INITIATIV“, Motto nad titulem:

„Kde se nespravedlnost stává zákonem, stává se odpor povinností.“) byly komunikačním prostředkem směrem dovnitř a zároveň přenášením informací navenek.

Das neue dieser Organisationsform entsprang der Einsicht, dass konkrete Ziele nur erreicht werden, wenn Menschen verschiedener Weltanschauungen gemeinsam kämpfen. Parteilorientierung wurde – wie an vielen täglichen politischen Entscheidungen sichtbar – als Einschränkung von Meinungsbildung und Handlungsfreiheit betrachtet.

Die ersten Wiener Arbeitsgruppen gegen AKWs tauschten sich in gemeinsamen Versammlungen über ihre Tätigkeiten aus, bald entstand ein Netz von Bezirksgruppen, außerdem eine Mütter- und eine LehrerInnen-Gruppe, die sich an besondere Zielgruppen wenden wollten.

Alle fanden schließlich ihren Zusammenschluss in der „Wiener Organisation gegen Atomkraftwerke“ (WOGA) und diese wurde Mitglied in der bald gegründeten „Initiative Österreichischer Atomkraftwerksgegner“ (IÖAG).

Diese österreichweite Dachorganisation funktionierte über Delegiertenkonferenzen (nach einem ausgehandelten Delegiertenschlüssel), damit es Transparenz bei Beschlüssen gibt und einseitigen Einflussnahmen vorgebeugt wird. Die IÖAG war zuständig für die gesamtösterreichischen Aktivitäten (Kundgebungen, Demonstrationen, Unterschriftensammlungen, Delegationen zu Politikern ...), die von allen mitgetragen wurden.

Und es war einfach toll, wie die Verantwortlichen die österreichweite Arbeit koordinierten und Großveranstaltungen organisierten! Die Zeitung der IÖAG („INITIATIV“, Motto über dem Titel:

„Wo Unrecht zu Recht wird, wird Widerstand zur Pflicht.“) war Kommunikationsmittel nach innen und zugleich Informationstransport nach außen. Jede einzelne Arbeitsgruppe konnte somit

Každá jednotlivá skupina tak mohla získat přehled a zaujmout svou pozici v celku.

Učitelstvo vyrábí učební pomůcky

V rámci organizace WOGA se sešlo několik učitelů a učitelek a usnesli se vytvořit pracovní skupinu, která měla zvláště oslovit dvě cílové skupiny: žactvo a učitelstvo.

Chtěli jsme především vydat materiál pro mládež, který může být použit ve výuce.

Také někteří ne-učitelé trvali na spolupráci s námi, což nás těšilo a snad uchránilo před profesní slepotou.

Nejprve musela být zvýšena vlastní úroveň znalostí (což byl pro aktivisty samozřejmě permanentní proces) samostudiem, referáty a diskusemi.

Obstaraly se odborné knihy a informační materiál jiných iniciativ s dlouhodobějšími zkušenostmi, např. německého „Spolkového svazu občanských iniciativ ochrany životního prostředí“. Setkávali jsme se v jedné restauraci a přizývali kolegy ze škol, aby rozšířili náš kruh.

Jádro aktivistů však zůstávalo po dobu několika roků docela stabilní.

Přirozeně jsme navštěvovali veřejné přednáškové a diskusní akce WOGA, které byly realizovány vlastními nebo pozvanými experty (Peter Weish, Bernd Lötsch, Carl Manzano, Alexander Tollmann...).

Rakouská půjčovna filmů FILMLADEN prezentovala v určitých programových kinech dokumentární filmy k vojenskému a mírovému využití atomové energie.

Mnohostranně aktivní duch doby podnítil také renomovaná vydavatelství, aby ve svých vydavatelských programech zachytila témata hnutí proti atomovým elektrárnám

einen Überblick behalten und sich selbst im Ganzen positionieren.

LehrerInnen produzieren Unterrichtsmaterial

Innerhalb der WOGA fanden etliche LehrerInnen zusammen und beschlossen, eine eigene Arbeitsgemeinschaft zu bilden, um besonders zwei Zielgruppen anzusprechen: SchülerInnen und LehrerInnen. Wir wollten vor allem Informationsmaterial für Jugendliche herausbringen, das im Unterricht verwendet werden kann. Auch einige Nicht-LehrerInnen bestanden darauf, bei uns mitzuarbeiten, was uns freute und vielleicht vor Betriebsblindheit bewahrte.

Zunächst musste der eigene Wissensstand gehoben werden (was selbstverständlich für alle AktivistInnen ein ständiger Prozess war), durch Selbststudium, Referate und Diskussionen.

Sachbücher und Informationsmaterial anderer Initiativen mit längerer Erfahrung wurden besorgt, z.B. des deutschen „Bundesverbandes Bürgerinitiativen Umweltschutz“. Wir trafen uns in einem Gasthaus und luden dazu KollegInnen aus den Schulen ein, um unseren Kreis zu erweitern.

Dennoch blieb der Grundstock an AktivistInnen über einige Jahre hinweg ziemlich konstant. Wir besuchten natürlich die öffentlichen Vortrags- und Diskussionsveranstaltungen der WOGA, die von eigenen oder eingeladenen Experten getragen wurden (Peter Weish, Bernd Lötsch, Carl Manzano, Alexander Tollmann ...). Der österreichische FILMLADEN präsentierte in bestimmten Programmkinos Dokumentarfilme zur militärischen und friedlichen Nutzung der Atomenergie.

Der vielseitige umtriebige Zeitgeist hatte auch renommierte Verlage auf den Plan gerufen, die Themen der Anti-AKW-Bewegung in ihre Verlagsprogramme

(např. v řadě „rororo aktuell“), takže nebylo možné stěžovat si na nedostatek odborné literatury.

Když došlo na tvorbu pedagogických pomůcek scházeli jsme se na pracovních setkáních, většinou v bytech, aby byly některé „výrobní prostředky“ hned k dispozici (papír, psací stroj, lepidlo) a kromě toho se mohlo tvořit v příjemné atmosféře.

Rozhodli jsme se pro publikování formou nástěnných novin. Ta měla více výhod:

Nemuseli jsme sami sebe vystavovat tak velkému stresu a mohli jsme plánovat a publikovat postupně, okamžitě začít a také jsme své publikum nepřetěžovali příliš mnoha informacemi najednou.

Přehledné dávky v názorné formě (vždy papír A3) jsme pokládali za vhodné, a i jejich účinnost je údajně nejlepší.

Kromě toho jsme zůstávali s řadou příjemců ve stálém kontaktu, zachovávali jsme charakter výzvy zabývat se pořád tímto tématem ve výuce a mohli jsme při distribuci přiložit dopisy a letáky k aktuálním akcím a demonstracím.

Rozčlenili jsme tedy souhrnné téma do dílčích úseků, od technologie reaktorů přes dávky radioaktivity v normálním provozu a jejím navýšení v potravním řetězci až k problematice těžby uranu a oběhu paliva, od nemožnosti konečného uložení přes zařízení na přepracování vyhořelého paliva až po osvětu ohledně největších předpokládaných nehod (GAU) a absolutní katastrofy (Super-GAU).

Zabývali jsme se též argumenty propagandy pro atomové elektrárny a vyvraceli jsme je, např. že atomové elektrárny jsou ekonomické, vyrábějí levný proud a vytvářejí pracovní místa. Dokonce

aufzunehmen (z.B. in der Reihe „rororo aktuell“), sodass kein Mangel an Sachliteratur zu beklagen war.

Als es an die Produktion der Unterrichtsmaterialien ging, richteten wir Arbeitstreffen ein, meist in Wohnungen, um gleich einige „Produktionsmittel“ zur Verfügung zu haben (Papier, Schreibmaschine, Klebstoffe) und außerdem in einer angenehmen Atmosphäre werken zu können.

Wir entschieden uns für die Publikationsform der Wandzeitung. Diese hatte mehrere Vorteile: wir mussten uns selbst nicht unter so großen Stress stellen und konnten in Fortsetzungen planen und publizieren, wir konnten sofort beginnen und wir überforderten auch unser Publikum nicht mit zu viel Informationen auf einmal.

Überschaubare Dosen in überschaubarer Form (jeweils nur ein A3-Blatt) fanden wir zumutbar und wirken angeblich auch am besten.

Außerdem blieben wir durch eine Serie mit den EmpfängerInnen in ständigem Kontakt, hielten den Appellcharakter aufrecht, das Thema immer wieder im Unterricht zu behandeln und wir konnten beim Versand Briefe oder Flugblätter zu aktuellen Veranstaltungen und Demos beilegen.

Wir zergliederten also das Gesamthema in Teilaspekte, von der Reaktortechnologie über die Abgabe von Radioaktivität im Normalbetrieb und der Anreicherung in der Nahrungskette bis zur Problematik des Uranabbaus und des Brennstoffkreislaufs, von der Unmöglichkeit einer Endlagerung über Wiederaufbereitungsanlagen bis zur Aufklärung über GAU und Super-GAU.

Wir griffen auch Argumente der Pro-AKW-Propaganda auf und widerlegten sie, z.B. dass AKWs wirtschaftlich seien, billigen Strom produzieren und Arbeitsplätze schaffen würden. Sogar Fragen der Energiepolitik, Energieverschwendung und

byly projednávány otázky energetické politiky, plýtvání energií a obnovitelné energetické zdroje. Text doplňovaly schematické, technické kresby a lákaly k němu karikaturami.

Každé vydání obsahovalo rubriku s údaji o literatuře a pramenech jako doklad serióznosti a podnětu k dalšímu studiu nebo k obstarání knih pro školní knihovny.

Celá série nesla střízlivý titulek „Informace o Atomové energii“ jako jednotný písmo na každém listu. Jako skupina vydavatelů jsme se nazývali „Arbeitsgemeinschaft Atomenergie“ (Pracovní společenství atomová energie), formálně zodpovědnou za vydání byla Eva Schmudermayer. Vedle toho stála poznámka: „Vědecké poradenství: Vědecký ústav pro životní prostředí a ochranu přírody Rakouské akademie věd“, umožněno díky kontaktu s Petrem Weishem.

Vědci, kteří se angažovali ve hnutí proti atomovým elektrárnám, pro nás byli odbornými autoritami a také bezúhonnými osobnostmi.

Všechny nutné činnosti byly rozděleny podle schopností a zatížitelnosti a prováděny členy skupiny – tvorba textů, přepsání na stroji, úprava (všechno nastříhat, nalepit – doba před počítači!), cesty do tiskárny, skládání a lepení adres, předání pošty...

Všechny vzniklé náklady na papír, sadu písmen (Letraset), tisk a především zaslání byly hrazeny z darů a z vlastní kapsy.

Pro šíření nástěnných novin jsme nemohli jednoduše nechat vytisknout obří náklad a pokaždé z toho poslat balík k rozdělení do škol – pro to tu nebyl dostatek peněz.

Kromě toho byly na mnoha školách jistě osoby, které by tyto zásilky byly raději hned nechaly zmizet.

erneuerbare Energiequellen wurden behandelt. Schematische, technische Zeichnungen ergänzten den Text, Karikaturen lockerten ihn auf.

Jede Folge enthielt eine Rubrik mit Literatur- und Quellenangaben, als Beleg für Seriosität und Anregung für weiteres Studium oder Anschaffung von Büchern für Schulbibliotheken.

Die ganze Serie trug den nüchternen Titel „Information Atomenergie“, als einheitlicher Schriftzug auf jedem Blatt, als HerausgeberInnen-Gruppe nannten wir uns „Arbeitsgemeinschaft Atomenergie“, als Verantwortliche im Impressum stand Eva Schmudermayer. Daneben die Anmerkung: „Wissenschaftliche Beratung: Institut für Umweltwissenschaften und Naturschutz der Österreichischen Akademie der Wissenschaften“, ermöglicht über einen Kontakt zu Peter Weish.

Die Wissenschaftler, die sich in der Anti-AKW-Bewegung engagierten, waren für uns fachliche Autoritäten und auch integrale Persönlichkeiten.

Alle notwendigen Tätigkeiten wurden nach Fähigkeiten und Belastbarkeit aufgeteilt und von den Mitgliedern der Gruppe durchgeführt – Texte verfassen, tippen, Layout (alles schnipseln und kleben – Vorcomputer-Zeitalter!), Wege zur Druckerei, falten und Adressen kleben, Postversand ...

Alle anfallenden Kosten für Papier, Letraset, Druck und vor allem Versand wurden aus Spenden und aus der eigenen Tasche beglichen.

Zur Verbreitung der Wandzeitungen konnten wir nicht einfach eine Riesenaufgabe drucken lassen und jeweils ein Paket davon zur Verteilung an die Schulen schicken – dafür war nicht genügend Geld da.

Außerdem hätte es sicher an sehr vielen Schulen Personen gegeben, die so eine Zusendung lieber gleich verschwinden

Získávali jsme tedy adresy učitelů přes osobní kontakty, přes známé známých a výzvy, aby nám jmenovali další zájemce.

Že jsme tímto způsobem dali dohromady několik stovek adres, osvětluje čilou a úspěšnou komunikaci oné doby, rozmanité kontakty a propojení také napříč Rakouskem.

Mnozí učitelé a učitelky angažovaní v otázce hnutí proti atomovým elektrárnám byli aktivní také v pracovních skupinách k jiným tématům (např. třetí svět), setkávali se vzájemně, předávali dál aktuální informace... Vládla dynamická nálada naplněná všestrannou angažovaností, nadšením a pozitivní inspirací.

Možná, že učitelstvo projevilo také „speciální morální zanícení“, ne tolik na základě povinnosti formulované ve školských zákonech vychovávat děti a mládež „k pravdě, dobru a kráse“, neboť tento tradiční výchovný cíl již pro mnohé vzhledem k běhu dějin a politiky zchátral v obsahově prázdnou formuli nebo se dokonce stal podezřelým.

Ale vláda SPÖ v 70. letech vytvořila svými diskusemi ke vzdělávací reformě, školskými pokusy a novým požadavkem politického vzdělávání na školách rozšířený prostor pro pedagogickou angažovanost a inspirovala otevření školy vnějšimu světu.

Moderní výchovný cíl, který doplňovala humanistická formule, zněl takto: Úkolem školy je výchova mládeže v sebevědomé lidi a občany státu.

To bylo dobré, to se mohlo tak brát! Odborná pedagogická literatura to nazývala „emancipovaným vzděláváním“:

zprostředkovat vědomosti a dovednosti, které mládeži umožní vzít život do vlastních rukou a převzít zodpovědnost za utváření společnosti.

ließen. Also sammelten wir Adressen von LehrerInnen über persönliche Kontakte, über Bekannte von Bekannten, durch Appelle, um weitere Namen von Interessierten zu nennen.

Dass wir auf solche Weise einige hundert Adressen zusammen bekamen, wirft ein Licht auf die rege und erfolgreiche Kommunikation jener Zeit, auf die vielfältigen Kontakte und Vernetzungen, auch quer durch Österreich. Manche in der AKW-Frage engagierten LehrerInnen waren auch in Arbeitsgruppen zu anderen Themen (z.B. Dritte Welt) aktiv – man traf einander, gab aktuelle Informationen weiter ... Es herrschte eine Aufbruchstimmung voll vielseitigem Engagement, Begeisterung und positiver Anregung. Kann sein, dass LehrerInnen auch einen „speziellen moralischen Eifer“ an den Tag legten, nicht so sehr aufgrund der in Schulgesetzen formulierten Verpflichtung, die Kinder und Jugendlichen „zum Wahren, Guten und Schönen“ zu erziehen – denn dieses traditionelle Erziehungsziel war angesichts des Laufes der Geschichte und Politik schon für viele zur inhaltsleeren Formel verkommen oder gar suspekt geworden.

Aber die SPÖ-Regierung hatte in den 1970er-Jahren durch ihre Diskussionen zur Bildungsreform, durch Schulversuche und den neuen Anspruch der politischen Bildung an den Schulen einen erweiterten Raum für pädagogisches Engagement geschaffen und die Öffnung der Schule für die Außenwelt inspiriert. Das moderne Erziehungsziel, das die Humanismusformel ergänzte, hieß nun: Aufgabe der Schule ist die Erziehung der Jugend zu mündigen Menschen und StaatsbürgerInnen.

Das war gut, das konnte man beim Wort nehmen! Die pädagogische Fachliteratur nannte das „emanzipatorische Bildung“: Wissen und Fähigkeiten vermitteln, die es Jugendlichen ermöglichen, ihr Leben selbst in die Hand zu nehmen und für die Gestaltung der Gesellschaft Verantwortung zu übernehmen.

Nebylo tedy také divu, že se brzy na školách konaly diskuse k otázce Zwentendorfu, že žáci a učitelé společně demonstrovali a že následně vzplály také konflikty – potíže s vedením na některých školách, s kolegy, kteří byli přísně stranicky orientováni a organizováni v partajních učitelských spolcích (jak s nobsledy SPÖ, tak i ÖVP, neboť ÖVP ještě dlouho neuskutečnila svůj taktický obrat od „pro“ Zwentendorf k „proti“ Zwentendorfu).

Ovšem že se ve školách také nosily zářící slunečné etikety „ATOMOVÁ ENERGIE NE DĚKUJI“, dokud nebyly zakázány sarkastickými řediteli a inspektory.

Snad byla tato velká, společná (náš skromný přínos převyšující) a úspěšná kampaň proti Zwentendorfu tak masivním utvářením názoru, že dokonce trvale ovlivnila vědomí mnoha pedagogů.

V každém případě mohl jakýsi pan Kienzl, tehdy vysoký odborový funkcionář, tvrdý zastánce výstavby a fanatický propagátor atomu, ještě mnohem později, po své kariéře ředitele Národní banky, veřejně mluvit o „nepřátelství k technickému pokroku“ mezi rakouskými učiteli a vyjádřit svůj hněv.

Z jedné studie z 90. let totiž vyplynulo, že mládež nahlíží na technický pokrok kritickými očima a zajímá se o otázky životního prostředí – jaký to skandál!

A vinni tím museli být přirozeně učitelé. Za nepřátele techniky jsme se ovšem nikdy nepovažovali.

Správné oproti tomu je, že chemické nehody u Sevesu, Bhopalu a stovky dalších průmyslových katastrof, největší předpokládaná nehoda (GAU) v Černobylu (možnost výbuchu reaktoru nám lobbisté atomových elektráren stále vytýkali jako

So war es auch nicht erstaunlich, dass es bald an Schulen Diskussions-Veranstaltungen zur Zwentendorf-Frage gab, dass SchülerInnen und LehrerInnen gemeinsam zu Demonstrationen zogen und dass in der Folge auch Konflikte entbrannten – Schwierigkeiten mit mancher Schulleitung, mit streng an der Parteilinie orientierten und in den Partei-LehrerInnen-Vereinen organisierten KollegInnen (sowohl mit den SPÖ- als auch mit den ÖVP-Hörigen, denn die ÖVP hatte noch lange nicht ihren taktischen Gesinnungsschwenk von Pro- zu Kontra-Zwentendorf vollzogen). Freilich wurden die strahlenden Sonnen-Sticker „ATOMKRAFT NEIN DANKE“ auch in Schulen getragen, bis sie von giftigen DirektorInnen oder InspektorInnen verboten wurden. Vielleicht war die große, gesamte (unseren bescheidenen Beitrag überragende) und erfolgreiche Kampagne gegen Zwentendorf eine so massive Meinungsbildung, dass sie sogar nachhaltig das Bewusstsein von vielen PädagogInnen beeinflusste. Jedenfalls konnte ein Herr Kienzl, damals hoher Gewerkschaftsfunktionär von besonderen Betonierer-Qualitäten und radikaler Atomeinpeitscher, noch viel später, nach seiner Karriere zum Direktor der Nationalbank, über die „Technikfeindlichkeit“ der österreichischen LehrerInnen öffentlich losegehen und seinem Ärger Luft machen. Eine Studie Anfang der 1990er-Jahre hat nämlich ergeben, dass Jugendliche den technischen Fortschritt mit kritischen Augen betrachten und sich für Umweltfragen interessieren – offensichtlich eine Ungeheuerlichkeit. Und schuld daran mussten natürlich die LehrerInnen sein. Als technikfeindlich haben wir uns allerdings nie begriffen.

Richtig hingegen ist, dass die Chemieunfälle in Seveso, Bhopal oder Hunderte andere Industriekatastrophen, der GAU in Tschernobyl (die Möglichkeit einer Reaktorexpllosion hatten uns AKW-Lobbyisten stets als Panikmache

panikaření), nehody tankerů, jedovaté látky v potravě, kadmium v dětských vlasech atd. atd. nacházely také příslušné místo ve výuce 70. a 80. let.

Názorový boj v pasáži opery

Vedle velmi úspěšné výroby nástěnných novin nás zvláště potěšily zážitky a setkání na informačních stáncích.

Všechny skupiny WOGA měly svá fixní stanoviště na rušných místech nebo křižovatkách města. Tady stály dlouhé potapetované stoly, vedle toho většinou byly ještě stojany na nové plakáty vytvořené společností IÖAG, které vyzývaly k nadcházejícím demonstracím nebo informovaly o určitých tématech, jako například o plánovaném zařízení pro přepracování vyhořelého paliva ve Wackersdorfu (Německo).

Nebylo-li něco takového právě na pořadu dne, pořizovali jsme fixami psané plakáty na balicím papíře. Někdy jsme polepovali také stěny a sloupy. Tahali jsme obrovské tašky s knihami, brožurami, letáky, podpisovými archy a s ještě narychlo donesenými nejnovějšími novinami IÖAG z tiskárny.

Na takto dobře utříděném a těžce naloženém stole stála ještě jedna důležitá věc na dobře viditelném místě – piksla na příspěvky. Spočítání jejího obsahu bylo vždy napínavým a čestným ukončením každého „shromáždění“ (všechny informační stánky musely být ohlášeny na policii jako shromáždění).

My jsme měli svůj stánek ve vídeňské operní pasáži, a tím jsme mohli oproti ostatním skupinám obsadit pro nás skutečně špičkové místo, jak jsme byli přesvědčeni (atmosféra v pasáži opery byla tehdy ještě příjemná, bez výparů z kuchyně fastfoodů).

vorgehalten), Tankerunfälle, Gift im Essen, Cadmium im Kinderhaar, etc., etc. im Unterricht der 1970er- und 1980er-Jahre auch gebührend Platz fanden.

Der Meinungskampf in der Opernpassage

Neben den Highlights der Wandzeitungsproduktion erfreuten uns besonders die Erlebnisse und Begegnungen an den Informationsständen. Alle Gruppen der WOGA hatten ihre fixen Standorte an belebten Plätzen oder Kreuzungen der Stadt. Da wurden die langen Tapeziertische aufgestellt, daneben meist noch Plakatständer für die jeweils neuen, von der IÖAG kreierte Plakate, die zu kommenden Demonstrationen aufriefen oder über bestimmte Themen informierten, wie etwas über die geplante Wiederaufbereitungsanlage in Wackersdorf (Deutschland).

War dergleichen nicht aktuell, fertigten wir mit Filzstiften geschriebene Plakate auf Packpapier an. Manchmal beklebten wir auch Wände und Säulen. Riesige Taschen mit Büchern, Broschüren, Flugblättern, Unterschriftenlisten, den noch rasch aus der Druckerei geholten neuesten Zeitungen der IÖAG wurden angeschleppt.

Auf dem solcherart gut sortierten und schwer beladenen Tisch stand noch eine wichtige Sache an zentraler Stelle – die Spendendose. Die Auszählung ihres Inhalts war stets ein spannender und würdiger Abschluss jeder „Kundgebung“ (alle Infostände mussten bei der Polizei als Kundgebungen angemeldet werden).

Wir hatten unseren Stand in der Wiener Opernpassage und hatten damit gegenüber manchen anderen Gruppen wirklich einen Spitzenplatz für uns besetzen können, wie wir überzeugt waren (die Atmosphäre in der Opernpassage war damals noch recht angenehm, ohne Fastfood-Dämpfe).

Nejprve jsme zde pracovali pravidelně jednou za týden několik hodin.

Když se ale blížil termín plánovaného uvedení do provozu atomové elektrárny v Zwentendorfu, navezly se palivové tyče a ÖVP (která původně o výstavbě jaderné elektrárny rozhodla společně s SPÖ) svým obratem vpadla do zad spolkovému kancléři Kreyskymu, byl tento nucen hledat záchranu v ofenzivě a vyhlásit referendum požadované odpůrci atomových elektráren, tak jsme museli zvýšit svou aktivitu.

Rozhovory a diskuse se zainteresovanými lidmi, kteří se zastavili nebo k nám přišli, byly pořád poučné, naučili jsme se přistupovat k nim čím dál lépe.

Také mohutným emocím příznivců jaderných elektráren, zdatným obhájčům stranických a vládních rozhodnutí bylo potřeba čelit, střetávat se s argumenty.

Srdnaté výtržnosti kolemjdoucích nám byly milejší než nevšimavé pohledy netečných. Docházelo ale také k podivně komickým nebo lehce agresivním scénám.

Skupina lidí, která se zasazuje za nějakou věc, přitahuje zjevně nejen zájemce o tuto věc, ale i v mnoha ohledech životem zklamané, zahořklé a též neurotiky.

Daly se provádět sociálně psychologické studie. Snesly se na nás výtky, proč jsme proti Zwentendorfu a nekonáme spíše něco proti vysokým příjmům politiků.

Měli jsme se angažovat pro bytové problémy jedné starší ženy a pro žalobu, kterou někdo podal u Vrchního soudního dvora.

To nejmírnější standardní popichování znělo, že s tím máme vypadnout a jít „tam, na východ, ke komunistům“. Tam máme zkusit změnit společnost. Nikdy jsme tuto logiku zcela nepochopili.

Zunächst arbeiteten wir hier regelmäßig einmal pro Woche einige Stunden. Als aber der Termin für die geplante Inbetriebnahme von Zwentendorf näher rückte, die Brennstäbe angeliefert wurden, als die ÖVP (die ursprünglich den Bau des AKW zusammen mit der SPÖ beschlossen hatte) mit ihrer Kehrtwende Bundeskanzler Kreisky in den Rücken fiel, sodass Kreisky die Flucht nach vorne antrat und die von den AKW-Gegnern geforderte Volksabstimmung festsetzte, da mussten wir unsere Frequenz steigern.

Die Gespräche und Diskussionen mit den interessierten Menschen, die stehen blieben oder zu uns kamen waren stets lehrreich, man lernte immer besser, auf sie einzugehen.

Auch massiven Emotionen von Kraftwerksbefürwortern, tüchtigen Verteidigern von Partei- und Regierungsbeschlüssen war Stand zu halten, mit Argumenten zu begegnen.

Herzhaftes Turbulenzen waren uns lieber als achtlose Blicke von Gleichgültigkeiten. Es kam aber auch zu durchaus komisch-scurrilen oder leicht aggressiven Szenen.

Eine solche Gruppe von Menschen, die sich für eine Sache einsetzt, zieht offensichtlich nicht nur an der Sache Interessierte an, sondern auch in vielerlei Hinsicht vom Leben Enttäuschte, Verbitterte und NeurotikerInnen. Man konnte sozialpsychologische Studien betreiben. So bekamen wir Vorwürfe entgegengeschleudert, warum wir gegen Zwentendorf seien und nicht vielmehr etwas gegen die hohen Politikerbezüge täten. Wir sollten uns für die Wohnungsprobleme einer älteren Frau und für die Klage beim Obersten Gerichtshof, die jemand eingereicht hatte, engagieren. Die geringfügigste Standardstichelei lautete, wir sollten doch „hinüber“ gehen, in den Osten. Dort sollten wir probieren, die Gesellschaft zu ändern. Ganz haben wir diese Logik nie begriffen.

Bylo krásné zažít, jak cizí lidé spolu začínají diskutovat, vyměňovat si názory na zásobování energií, na atomovou politiku, demokracii, na politickou situaci v Rakousku.

V týdnech před referendem se tvořily obrovské shluky lidí, s nimiž jsme my sami hovořili méně, ale pro které naše přítomnost, informační stánek a plakáty byly dostatečným podnětem pustit se vzájemně do prudkých diskusí.

Mnoho informačního materiálu se kupovalo, mnoho darovalo.

A potom ještě něco jiného ...

Jako i pro ostatní skupiny, jsme museli také i my vykovávat ještě další činnosti jako podpora akcí WOGA a IÖAG, spolupráce při přípravách shromáždění, demonstrací, přednášek a kulturních akcí s umělci.

Zmíním jen toto: malovat transparenty, ve zvláštních termínech roznášet někde letáky nebo v noci lepit plakáty (maskované tahání kbelíků s lepidlem, vyhlížení, jestli je čistý vzduch, takzvané „plakátování na divoko“ – člověk při tom nesměl být přistižen, ale přirozeně docházelo i k více či méně milým setkáním s policií a také k udáním).

O víkendech jsme vyjížděli do vesnic v oblasti Tullnerfeldu, abychom si s obyvateli promluvili o Zwentendorfu a roznesli informační letáky.

Mnohdy nás samotné udivilo, kde jsme vedle zaměstnání a rodiny vzali čas a energii pro takové nepřetržité několikaleté nasazení.

Přesvědčení o smyslu svých aktivit nám přinášelo zážitky produktivní spolupráce a pospolitosti, tím rostlo vlastní nadšení z nás všech, čím vším jsme my všichni

Schön zu erleben war, wie einander fremde Menschen anfangen, miteinander zu diskutieren, Meinungen zur Energieversorgung, zur Atompolitik, zur Demokratie, zur politischen Situation in Österreich auszutauschen.

In den Wochen vor der Volksabstimmung bildeten sich riesige Ansammlungen von Menschen, mit denen weniger wir selbst sprachen, sondern für die unser Hiersein, der Infostand und die Plakate Anlass genug waren, sich miteinander auf heftige Diskussionen einzulassen. Viel Informationsmaterial wurde gekauft, viel gespendet.

Und dann noch anderes ...

Wie für andere AktivistInnen-Gruppen fielen auch noch andere Tätigkeiten an, Unterstützung für Veranstaltungen der WOGA und der IÖAG, Mithilfe bei der Vorbereitung von Kundgebungen, Demonstrationen, Vortrags- oder Kulturveranstaltungen mit KünstlerInnen. Ich erwähne nur: Transparente malen, zu besonderen Terminen irgendwo Flugblätter verteilen oder in der Nacht Plakate kleben (getarntes Herumziehen mit Kleister-Kübelchen, einer hält Ausschau, ob die Luft rein ist, sogenanntes „Wildes Plakatieren“ – man durfte dabei nicht erwischt werden, aber natürlich gab es mehr oder weniger nette Begegnungen mit der Polizei, und auch Anzeigen). Wir fuhren an Wochenenden hinaus in die Dörfer des Tullnerfeldes, um rund um Zwentendorf mit der Bevölkerung ins Gespräch zu kommen und Informationsblätter zu verteilen. Manchmal war es für uns selbst erstaunlich, wie wir neben Beruf und Familie die Zeit und Energie für so einen kontinuierlichen Einsatz über einige Jahre aufbringen konnten. Die Überzeugung vom Sinn unserer Aktivitäten brachte uns Erlebnisse der produktiven Zusammenarbeit und Gemeinschaft, damit wuchs die eigene Begeisterung über uns alle, was wir alle

dohromady mohli v celém Rakousku pohnout.

Radost z toho byla s každou aktivitou znova posílena a obohacena o novou motivaci. Co jsme dělali, sloužilo cíli, ale zároveň nás podněcovalo, neboť nám to přinášelo také hodně zábavy. Díky častým setkáním bylo mnoho příležitostí společně se bavit, vzájemně se poznávat, smát se.

Něčím zvláštním pro mne vždy byla vystoupení umělců k různým akcím.

Byly to společné radosti, které zase na dlouhou dobu doplnily zásobu osobní energie, euforie, i když se vedle kabaretu částečně jednalo o velmi vážné obsahy.

Jednoduše mi připadalo báječné, jak „Motýli“, Lukas Resetarits, Kurt Winterstein, Otto Tausig, Christine Nöstlinger, a ještě další dali svoje písně, texty, mluvu, hudbu do služeb odboje a života, tvořili angažované umění, mnohých se dotkli, četné zasáhli, nadchli. Vláčení, spěchání, nedostatek volného času a dlouhé pracovní večery sice byly součástí celého dění, nebyly však žádnými separátními stresovými faktory, neboť prolínaly celým procesem, z něhož jsme mohli čerpat zážitky úspěchu a pobavení.

V neposlední řadě tomu tak bylo ve velké míře večer 5. listopadu 1978, když jsme společně ve velkém pronajatém sále evangelického studentského domova sledovali v televizi výsledky referenda a potom při spontánní nadšené demonstraci zamířili v radostném opojení kolem náměstí Ballhausplatz (sídlo rakouské vlády) k náměstí Stephansplatz, kde zazněla spolková hymna, také internacionála a další písně, a kde se tancovalo.

Atomová lobby zůstává aktivní

Bohužel referendem nebylo vše učiněno ani zažehnáno. V prvních letech poté se

zusammen in ganz Österreich bewegen konnten.

Die Freude darüber wurde mit jeder Aktivität wieder neu bestärkt und mit neuer Motivation angereichert. Was wir machten, diente dem Ziel, puschte uns aber zugleich. Denn es machte uns auch viel Spaß. Durch das häufige Zusammensein gab es viel Gelegenheit, sich miteinander zu unterhalten, einander kennen zu lernen, zu lachen. Etwas Besonders waren für mich stets die Beiträge von KünstlerInnen zu den verschiedenen Veranstaltungen. Das waren gemeinsame Feste, die das persönliche Energiereservoir wieder für lange Zeit füllten, Stimmungshochs, auch wenn neben Kabarett zum Teil sehr ernste Inhalte geboten wurden.

Ich fand es einfach toll, wie die „Schmetterlinge“, Lukas Resetarits, Kurt Winterstein, Otto Tausig, Christine Nöstlinger und noch andere ihre Lieder, Texte, Sprache, Musik in den Dienst des Widerstandes und des Lebens stellten, engagierte Kunst schufen, viele berührten, erreichten, begeisterten. Schleppen, Hasten, knappe Freizeit, lange Arbeitsabende waren zwar Elemente des ganzen Geschehens, aber keine isolierten Stressfaktoren. Denn sie waren eingebettet in den Gesamtprozess, aus dem alle Erfolgserlebnisse und Lustgewinn schöpfen konnten, nicht zuletzt in enormem Ausmaß am Abend des 5. November 1978 – als wir gemeinsam im angemieteten großen Saal des Evangelischen Studentenheimes die Ergebnisse der Volksabstimmung im Fernsehen verfolgten und dann in einer spontanen Freudendemo im Freudentaumel am Ballhausplatz vorbei zum Stephansplatz zogen, wo die Bundeshymne, auch die Internationale und andere Lieder ertönten und getanzt wurde.

Die Atomlobby bleibt aktiv

Leider war mit der Volksabstimmung nicht alles getan und vorbei. In den ersten

atomová lobby pokoušela také v Rakousku opakovaně o útoky, které sondovaly šance na nové referendum.

WOGA se smrškla na jednu skupinu i nadále ostražitých, kteří toto dění sledovali.

Zabývali jsme se alternativní energetickou politikou, mezinárodním a regionálním vývojem v této oblasti a požadovali od vlády energetický plán – který dodnes neexistuje.

Jiní aktivisté a aktivistky se stali zakladateli Rakouského ekologického institutu, aby nakročili ke stabilní důležité praktické činnosti. Byl to projekt, který se nakonec stal velmi úspěšným a dodnes zpracovává zakázky jako nezávislé výzkumné místo (např. měření paprsků gama, vzdělávání poradců životního prostředí ...).

Další skupina vydávala přehled zpráv (Pressespiegel), který byl publikován ještě dalších 15 let. Novinové články ze všech možných německojazyčných novin byly uspořádány podle témat atom, energie a zbrojení a staly se velkolepým zdrojem informací.

Mnozí z tehdejších protiatomových aktivistů se mezitím angažovali v mírovém hnutí proti „dozbrojování“ supervelmocí.

Potom došlo ke katastrofě v Černobylu v roce 1986. Od rakouské vlády byly požadovány podrobné informace a opatření proti šíření nebezpečného záření v Rakousku. Staří aktivisté zorganizovali ve Vídni velkou solidární demonstraci.

Zakládaly se nové skupiny jako „Wiener Plattform für eine atomkraftfreie Zukunft“ (Vídeňská platforma za bezatomovou budoucnost). Organizace proti atomovým elektrárnám v Salcburku a Horním Rakousku jsou nepřetržitě aktivní již 30 let, především proto, aby zastupovaly rakouské zájmy vůči německým, českým a

Jahren danach versuchte die Atomlobby auch in Österreich immer wieder Vorstöße, die Chancen für eine neue Volksabstimmung zu sondieren.

Die WOGA schrumpfte auf eine Gruppe von wenigen Wachsamern, die dieses Geschehen verfolgten. Man setzte sich mit alternativer Energiepolitik auseinander, mit internationalen und regionalen Entwicklungen auf diesem Gebiet und forderte von der Regierung einen Energieplan – den es bis heute nicht gibt.

Andere AktivistInnen wurden die Begründer des Österreichischen Ökologie-Instituts, um den Schritt zu einer dauerhaften relevanten Praxisarbeit zu setzen, ein Projekt, das schließlich recht erfolgreich wurde und bis heute als unabhängige Forschungsstelle Aufträge bearbeitet (z.B. Messstelle für Gammastrahlen, Ausbildung zu UmweltberaterInnen ...).

Eine weitere Gruppe gab einen Pressespiegel heraus, der noch an die 15 Jahre weiter publiziert wurde – Zeitungsartikel aus allen möglichen deutschsprachigen Zeitungen wurden zu Atom-, Energie- und Rüstungsthemen zusammengestellt, eine großartige Informationsquelle. Viele der ehemaligen Anti-Atom-Aktiven engagierten sich mittlerweile in der Friedensbewegung gegen die „Nachrüstung“ der Supermächte. Dann geschah 1986 die Katastrophe von Tschernobyl. Von der österreichischen Regierung wurden sorgfältige Informationen und Maßnahmen zur Verstrahlung in Österreich gefordert. Die alten AktivistInnen organisierten in Wien eine Solidaritätsdemonstration.

Neue Gruppen gründeten sich, wie die „Wiener Plattform für eine atomkraftfreie Zukunft“.

Die Anti-AKW-Organisationen in Salzburg und Oberösterreich sind seit 30 Jahren ohne Unterbrechung aktiv, vor allem um österreichische Interessen gegenüber den deutschen, tschechischen und

slovenským provozovatelům atomových elektráren.

V poslední době je v řadě států EU atomová lobby docela opovážlivě připravena pohnat vpřed své plány na výstavbu.

Je třeba doufat, že se mladí lidé znovu zaktivizují, budou zastupovat své zájmy o budoucnost a zformují nový odboj.

Naděje spočívá také v tom, že na úrovni Evropské unie, a i v ostatních zemích světa dále pokračuje nový vývoj a rozvoj směrem k obnovitelným energiím.

O autorce:

Heidrun Pirchner, Dr.

Narozena v roce 1944 v Linci, zde také vyrůstala. Studium germanistiky, dějin umění, filozofie a psychologie pro obor učitelství ve Vídni. Nejdříve činnosti na volné noze, později učitelka na gymnáziu. Od roku 1968 nejprve v levicových protestních skupinách, potom v občanských iniciativách, nakonec účast na vzniku nadstranické, politicky nezávislé „Iniciativy personálního zastoupení a odborů“, „Iniciativy rakouských učitelů“ a „Nezávislých odborářů“, dnes uznávaná jako Odborářská frakce.

překlad do češtiny:

Hana Jílková

**Úprava:
Helga Grimmová
Bernhard Riepl**

slowakischen AtombetreiberInnen zu vertreten.

In letzter Zeit ist in einer Reihe von EU-Staaten die Atomlobby ganz dreist dabei, ihre Ausbaupläne voranzutreiben.

Es ist zu hoffen, das junge Leute wieder aktiv werden, ihre Zukunftsinteressen vertreten und neuen Widerstand formieren.

Eine Hoffnung besteht auch darin, dass auf EU-Ebene und in anderen Ländern der Welt, die neuen Entwicklungen zu erneuerbaren Energien fortschreiten und ausgebaut werden.

Zur Autorin:

Heidrun Pirchner, Dr.

Geboren 1944 und aufgewachsen in Linz. Studium der Germanistik, Kunstgeschichte, Philosophie und Psychologie für das Lehramt in Wien. Zunächst freiberufliche Tätigkeiten, dann AHS-Lehrerin. Ab 1968 zunächst in linken Protestgruppen, danach in Bürgerinitiativen, schließlich beteiligt am Aufbau einer überparteilichen, parteiunabhängigen Personalvertretungs- und Gewerkschaftsinitiative, der Österreichischen LehrerInnen Initiative und den Unabhängigen GewerkschafterInnen, heute anerkannt als Gewerkschaftsfraktion.